

**Sociological review and criticism of Mohammad Bahman
Bigie's works based on Anthony Giddens' point of view**
Maryam Esmaili^۱; Maryam Parhishkari^۲ (corresponding author);
Shams AlHajiya Ardalani^۳

Abstract

One of the most important issues facing today's society is the relationship between tradition and modernity. The relationship between tradition and modernity is one of the important issues of today's society, which is also reflected in fiction. In the course of modernization, many societies have undergone transformation and transformation of social, cultural structures and even roles. One of the issues of modernity, according to Giddens' view, is change and transformation, and it is based on the critique of the past and the present as much as it critiques itself. The Bakhtiari society, as a part of the structure of Iranian society, has a completely traditional structure that has undergone growth and transformation in recent years, so that these changes in different family, clan and clan structures, relationships between social roles, customs and traditions. And in general, it has shown itself in all cultural elements. In this research, the author is trying to analyze and critique the sociological works of Mohammad Bahman Bigie based on the perspective of Anthony Giddens in a descriptive-analytical way. Anthony Giddens believes that traditions continue to exist in any society, even modern society. The results of the research indicate that the traditions have a significant presence in Bahman Begi's works and have not disappeared and even have guardians who watch over and protect them. According to Giddens, these customs and traditions are held collectively and in a group, in such a way that they have an inseparable connection with the identity of the people of the tribe and are repeated in various ways.

Keywords: sociological critique, tradition, modernity, Mohammad Bahman Bigie, the Bakhtiari tribe.

Sources and references

^۱— Ph.D. student, Department of Persian Language and Literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. Email: maryam.esmaili.۳۲۱@gmail.com

^۲—Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran. - E-mail: parhezkar@iaubushehr.ac.ir

^۳ - Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Bushehr Branch, Islamic Azad University, Bushehr, Iran.- Email: ardalani_sh@yahoo.com

Book

- ۱) Asadian Khoramabadi, Mohammad (۱۹۸۰) Beliefs and knowledge in Ilam and Lorestan, second edition, Tehran: Ministry of Culture and Higher Education Publications.
- ۲) Ashraf, Ahmad. (۲۰۱۷), Iranian identity from ancient times to the end of Pahlavi, translated by Hamid Ahmadi, Tehran: Nei Publishing.
- ۳) Afshar Sistani, Iraj (۲۰۰۳), an introduction to the recognition of tribes and nomads in Iran, Tehran: Refah.
- ۴) Arianpour, Amir Hossein (۲۰۱۰), Sociology of Art, Tehran: Tishtiheran.
- ۵) Azad Aramaki, Taghi (۲۰۱۰), Iranian Modernity, Tehran: Izmaat.
- ۶) Back, Ulrich and Giddens, Anthony and Lash, squat (۱۹۹۴), Reflexive Modernization, Politics, Tradition, and Aesthetics in the Modern Social Order, Stanford: Stanford University Press.
- ۷) Bahman Bigie, Mohammad (۲۰۰۱), by Ajaghat Kasem, Shiraz: Navid.
- ۸) _____(۲۰۰۶), If it wasn't for Qara Qach, Ch ۳, Shiraz: Navid.
- ۹) _____(۲۰۱۱), Bukhara Man Il Man, Shiraz: Navid.
- ۱۰) _____(۲۰۱۴), customs and habits in Fars nomads, Shiraz: Navid.
- ۱۱) Jankins, Richard (۲۰۱۷), Social Identity, translated by Akbar Ahmadi, Tehran: Tamdan Elmi
- ۱۲) Hanif, Mohammad (۲۰۰۸), Sorrow and mourning in the popular culture of Lorestan and Bakhtiari, Tehran: Future plan.
- ۱۳) Dardari, Nowruz (۲۰۱۰), social and political history of Qashqai tribe, Shiraz: Qashqai.
- ۱۴) Riviere, Claude (۲۰۰۶), Political Anthropology. Translated by Nasser Fakuhi, Tehran: Nei Publishing.
- ۱۵) Tabibi, Heshmatullah (۲۰۰۸), The Basics of Sociology and Anthropology of Provinces and Nomads, ۷th Edition, Tehran: Tehran University Press.
- ۱۶) Ghaffari, Isa (۲۰۰۸), Mourning Music in Il Bakhtiari, Tehran: Cheng Publications.
- ۱۷) Fakhiri, Abulqasem (۲۰۰۹), Beliefs of my Motherland, Shiraz: Navid Shiraz Publications.
- ۱۸) Qashqaei, Malik Mansoor Khan (۲۰۱۳), Memoirs, second edition, Tehran: Namek.

١٩) Christian Sen, Arthur (١٩٩٠), examples of the first man and the first shahriar in the legendary history of Iran, translated and researched by Jale Amoozgar and Ahmad Tafzali, Tehran: Cheshme Publishing.

٢٠) Kiani, Manouchehr (١٩٩٣), Black Tents, Tehran: Saeed Nou.

٢١) Giddens, Anthony (٢٠٠٢), Beyond Left and Right, translated by Mohsen Talasi, Tehran: Scientific.

٢٢) _____(٢٠٠٦), Consequences of Modernity, translated by Mohsen Talasi, Tehran: Center.

٢٣) _____(٢٠١٤), Global Perspectives, translated by Jalalpour, Tehran: New Design.

٢٤) _____(٢٠١٥), Modernity and Personality, translated by Jalalpour, Tehran: Ney Publishing.

Articles and theses

١) Bashiriya, Hossein (٢٠٠٠) An introduction to the sociology of modernity, Naqd wa Nazar magazine, Vol. ٢٤, pp. ٥٨-٨.

٢) Seifullahi, Seifollah and Soleimani, Mahshid (٢٠١٥) in the article "Sociological survey of the challenges of traditionalism and modernism in Iran during the years ١٣٧٨-١٣٨٨, women of Chaharmahal and Bakhtiari province", Social Science Research Quarterly, No. ٢٧, pp. ١-١٨.

٣) Mahdavi, Davoud and Hasivand, Masoud (٢٠١٤), "The impact of modernity on the life and migration of the Bakhtiari nomads, a case study of the Asivand and Babadi tribes", the first international conference of geographical sciences, Abadah.

٤) Beheshti, Jalil (٢٠١٥), "Reflection of elements of Turkish and Ler folk culture in the works of Mohammad Bahman Bigie", Master's thesis, supervisor Seyyed Shahrokh Mousaviyan, Yasouj University.

٥) Naderpour, Babak (٢٠٠١), "A Sociological Look at Ill Qashqai", Quarterly of National Studies, Vol. ٣٢, pp. ٧-٤١.

٦) Saqib Far, Ahmad (٢٠١٢), "Sociological study of "Bukhara Man Il Man" and "If Qara Qaj was not", master's thesis, supervised by Dr. Abdul Ali Owaisi Kakhka, University of Sistan and Baluchistan.

٧) Hosseini ,Reza (٢٠١٤), "Survey of Qashqai Folk Culture in the Works of Mohammad Bahman Bigie", Master's Thesis, Supervisor Dr. Mohammad Reza Akrami, Hafez Shiraz Non-Profit Free Education Institute.

٨) Moslehabadi Farahani (٢٠١٧), "How the process of transformation of values in the family based on the theories of Anthony Giddens in migration

novels", master's thesis, supervisor Dr. Alia Yousef Pham, Central Tehran Azad University.

۹) Faridzadeh, Abdolreza (۲۰۰۶), Dramatic elements and existence in music: Lor tribe and its rituals, Art and Architecture Quarterly, Vol. ۶۷, pp. ۳۷-۴۰.

۱۰) Watankhah, Zainab et al. (۲۰۲۲), "Investigation and reflection of societies in contemporary poetry based on Hossein Manzavi's sonnets", Scientific Journal of Comparative Literature, Vol. ۲۴, pp. ۱۱۴-۱۴۴.

۱۱) Yavari, Seideh Fatemeh et al. (۲۰۲۰), "Review, analysis and comparison of cultural capitals of female characters in the stories of Jalal Al-Ahmed and Simin Daneshvar; According to the theory of Pierre Bourdieu", the scientific quarterly of the journal of comparative literature, vol. ۱۷, pp. ۲۸-۴۹.

فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی

دوره هشتم، شماره بیست و هشتم، تابستان ۱۴۰۳

بررسی و نقد جامعه‌شناختی آثار محمد بهمن بیگی بر اساس دیدگاه آنتونی گیدنز

مریم اسمعیلی^۴، مریم پرهیزکاری^۵، شمس‌الحاجیه اردلانی^۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۷

(صص ۶۲-۹۶)

چکیده

از مهمترین مسائلی که جامعه‌کنونی با آن روبه‌رو است، رابطه سنت و مدرنیته است. رابطه سنت و مدرنیته یکی از مسائل مهم جامعه‌کنونی است که در ادبیات داستانی نیز بازتاب یافته است. در جریان مدرنیته شدن، جوامع بسیاری از ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و حتی نقش‌ها، دچار دگرگونی و تحوّل شده‌اند. یکی از مسائل مدرنیته، بر اساس دیدگاه گیدنز، تغییر و دگرگونی است و بر پایه و اساس نقد گذشته و حال استوار است تا آنجا که خود را نقد می‌کند. جامعه ایل بختیاری به‌عنوان بخشی از ساختار جامعه ایرانی، دارای ساختاری کاملاً سنتی است که در سال‌های اخیر مسیر دگرگونی و رشد را پیموده است، به‌نحوی که این تغییرات در ساختارهای مختلف خانوادگی، ایلی و طایفه‌ای، روابط بین نقش‌های اجتماعی، آداب و رسوم و به‌طور کلی در تمام عناصر فرهنگی، خود را نشان داده است. نویسنده در این پژوهش، درصدد آن است تا به‌شیوه توصیفی-تحلیلی به بررسی و نقد جامعه‌شناختی آثار محمد بهمن بیگی بر اساس دیدگاه آنتونی گیدنز بپردازد. آنتونی گیدنز، معتقد است که سنت‌ها در هر جامعه‌ای حتی جامعه مدرن نیز به حیات خود ادامه می‌دهند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که سنت‌ها در آثار بهمن بیگی، حضور

^۴ - دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

maryam.esmaili.۳۲۱@gmail.com

^۵ - استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران. (نویسنده مسئول)

parhezkar@iaubushehr.ac.ir

^۶ - استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران.

ardalani_sh@yahoo.com

چشمگیر دارند و از بین نرفته‌اند و حتی نگاهبانانی دارند که مراقب و محافظ آن‌ها هستند. این آداب و رسوم بر اساس نظر گیدنز به صورت دسته‌جمعی و گروهی برگزار می‌شوند به نحوی که با هویت افراد ایل، پیوند ناگسستنی دارند و به انحای گوناگون تکرار می‌شوند. **کلیدواژه‌ها:** نقد جامعه‌شناختی، سنت، مدرنیته، محمد بهمن بیگی، ایل بختیاری.

۱- مقدمه

جریان مدرنیته که از قرن هفدهم میلادی در اروپا آغاز گردید با سنت‌های رایج در جامعه مخالفت می‌کند؛ زیرا این حرکت و جریان، آن‌ها را در تناقض با خود و مخالف رشد بشر می‌بیند. این جریان با طرد سنت‌هایی که بسیاری از آنان، ریشه در عقاید مذهبی و دینی دارد، شیوه‌ای از زندگی را برای بشر قرن حاضر، ترسیم کرده است که رفاه و آسایش را برای وی به ارمغان می‌آورد و خالی از عیب و نقص نیست. جوامع سنتی تلاش می‌کنند از این امکانات برای زندگی بهتر خود استفاده کنند؛ درحالی که فرهنگ آن‌ها، متضاد با دوران جدید است. از این‌رو، دچار دوگانگی و تناقض خاصی می‌شوند و نمی‌توانند دستاوردهای جدید را با فرهنگ خود انطباق دهند.

مدرنیته و سنت یکی از مباحث چالش‌برانگیز مهم عصر کنونی در میان جامعه‌شناسان، نویسندگان و منتقدان است. دگرگونی‌های خاصی که در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی صورت گرفته، پیش‌زمینه پیدایش مدرنیته شده است. ورود مدرنیته، سبب ایجاد تغییر و تحول در زندگی اجتماعی بشر شده است. بر اساس اندیشه‌های گیدنز، «مدرنیته به- شیوه‌هایی از زندگی یا سازمان اجتماعی مربوط می‌شود که از سده هفدهم به بعد در اروپا پیدا شد و به تدریج نفوذی کم و بیش جهانی پیدا کرد» (گیدنز، ۱۳۸۴، الف: ۹). بر اساس دیدگاه گیدنز: «یکی از مسائل مدرنیته، تغییر است و اساس آن بر نقد گذشته و حال استوار است تا آنجا که خود را نقد می‌کند. خردباوری، فردمحوری، انسان‌گرایی از مبانی مدرنیته‌اند و با خداباوری، اندیشه سنتی، تقابل دارند. صنعتی شدن، افزایش نیروی نظامی، دموکراسی، رشد رسانه‌های ارتباط جمعی، شاخص‌های دیگری‌اند که موجب تغییر در زیرساخت‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌شوند» (گیدنز، ۱۳۸۵، ب: ۶۵).

در کتاب مدرنیته ایرانی، اثر آزاد ارمکی در تعریف مدرنیته آمده است: «انقلاب مشروطه، اولین ارمغان مدرنیته ایرانی است که هرچند ناکام ماند، تأثیر زیادی در اندیشه روشنفکران ایرانی باقی گذاشت. در دوره رضاشاه، اقداماتی مانند ممنوعیت حجاب، ایجاد ارتش، ساخت راه آهن، زمینه تجدّد فراهم شد و محمد رضاشاه نیز این مسیر را ادامه یافت. هرچند چنین چالش‌هایی، ظاهر زندگی ایرانی را تغییر دادند؛ اما مبانی اندیشه در ایران تفاوت بنیادی نکرد. در واقع مدرنیته در ایران بیش از آنکه ذهنی باشد، عینی بود» (آزاد ارمکی، ۱۳۸۰: ۸۰).

ایرانی، معلق، ایدئولوژیک، عدم تناسب با سنت، مبهم و دو قطبی بودن، پیش‌داوری داشتن، اثباتی بودن، تسلط عوامل خارجی بر داخلی، توجه به ساختار سیاسی، تقدس زدگی و اعتقاد به ترقی از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های مدرنیته ایرانی است. سنت، مجموعه احساسات، عقاید و باورهای ثابتی است که به شکل جمعی از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. رفتار سنتی، رفتاری است که در حوزه‌ای خاص تکرار می‌گردد. به گفته آنتونی گیدنز، از عناصر مهم سنت که هسته مرکزی آن را تشکیل می‌دهد؛ مراسم، آیین‌ها و رفتارهای تشریفاتی است که معمولاً با هیجان و احساسات همراه هستند. گیدنز بر این باور است که سنت‌ها از جریان نوسازی دور نمی‌شوند و حتی در مدرن‌ترین جوامع ادامه می‌یابند.

۱-۱- بیان مسئله

موضوع سنت و تضاد آن با مدرنیته در بین برخی از اقوام ایران زمین و جوامع وجود دارد. تمایل اقوام و گروه‌ها به پابندی به سنت‌ها بعد از گذشت سال‌های متمادی و ورود مدرنیته و اشکال مختلف آن، حائز اهمیت است. مردمان طوایف و قبایل مختلف در کنار زندگی جدید و مدرنیته، پایبند به آداب و رسوم و سنت‌های گذشته خود هستند. ورود نوگرایی و مدرنیته به زندگی، سبب ایجاد چالش‌های فراوانی برای اقوام و طوایف شده است، به گونه‌ای که ورود مدرنیته باعث از رونق افتادن فرهنگ، امور کاری، شغل روزانه و غیره شده است. جامعه ایل بختیاری، با همه تغییر و تحولاتی که در سال‌های اخیر در ساختارها و رویه‌های خود از نهاد خانواده گرفته تا ساختارهای جمعی فراتر از خانواده داشته، همچنان در صدد آن است تا تعلقات هویتی گذشته خود را با سنت و عناصر سنتی به شکلی مقدس گونه حفظ کند.

هر جامعه برای خود آداب و رسوم و عقاید خاصی دارد که مختص به آن است و برای افراد آن جامعه، حائز اهمیت می‌باشد؛ تا حدی که آن اندیشه و عقاید را حفظ می‌کنند و به نسل‌های آینده منتقل می‌سازند. این اندیشه‌ها در مواردی میان مردم جوامع مختلف، مشترک است؛ ولی گاهی مخصوص به یک جامعه می‌شود به نحوی که آن را از دیگر جوامع متمایز می‌سازد؛ بنابراین چنین اندیشه‌های مشترکی که ما آن‌ها را تحت عنوان سنت می‌شناسیم، نقش بسیار مهمی در تعریف هویت هر جامعه دارند.

محمد بهمن بیگی (۱۲۹۹ - ۱۳۸۹) یکی از نویسندگان، پژوهشگران و مبتکران تعلیم و تربیت عشایری است که با قلم شیوای خود توانست، واقعیت‌های جامعه ایلی را به خوبی ترسیم کند. او با به‌کارگیری ادبیات، در خدمت انسان کوشیده است در کنار پرداختن به نابسامانی‌های عصر خود، مشکلات جامعه ایلی، همچون شرایط دشوار زندگی، محرومیت، فقر، بی‌سوادی و مواردی از این دست و همچنین تلاش‌ها و راهکارهای بخردانه را در آثار خویش، ترسیم نماید و تمایز بین سنت و مدرنیته را به تصویر بکشد. نویسنده در این پژوهش درصدد آن است تا به شیوه توصیفی - تحلیلی به بررسی و نقد جامعه‌شناختی آثار محمد بهمن بیگی بر اساس دیدگاه آنتونی گیدنز بپردازد و به این پرسش‌ها پاسخ دهد که مؤلفه‌های سنت از دیدگاه گیدنز تا چه اندازه در آثار محمد بهمن بیگی به چشم می‌خورد و چه عناصری از سنت و مدرنیته در آثار بهمن بیگی، برجسته‌تر است؟

۱-۲- پیشینه تحقیق

- داوود مهدوی و مسعود حسینوند (۱۳۹۴) در مقاله «تأثیر مدرنیته بر زندگی و کوچ عشایر بختیاری، مطالعه موردی طایفه اسپوند و بابادی»، به مسئله مدرنیته و تأثیر آن در کوچ اقوام بختیاری پرداخته‌اند. نتیجه پژوهش بیانگر آن است که همه بخش‌های زندگی عشایری دچار تغییر و تحولاتی شده‌اند، حرکت به سوی زندگی جدید و پیشرفته و تغییرات در زندگی سنتی، رفاه و آسایش از یک طرف و از طرف دیگر یک سری مسائل و مشکلات را برای جامعه عشایری به وجود آورده است.

- سیف‌الله سیف‌اللهی و مهشید سلیمانی (۱۳۹۵) در مقاله «بررسی جامعه‌شناختی چالش‌های سنت‌گرایی و نوگرایی در ایران، طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸، زنان استان چهارمحال و بختیاری»، به این نتیجه رسیده است که تجدّد و نوگرایی سبب ایجاد تغییر در

نگرش و دیدگاه زنان استان در زمینه مسائل زندگی و جامعه شده است و اثرات سنت‌گرایی، هنوز هم بر زنان استان حاکم است.

- جلیل بهشتی (۱۳۹۵)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بازتاب عناصر فرهنگ عامیانه ترک و لر در آثار محمد بهمن بیگی»، تاریخچه‌ای مبسوط از ایل قشقایی و قوم لر و نحوه شکل‌گیری و گسترش این دو بررسی کرده و همچنین باورهای عامیانه که شامل همه ابعاد فولکلور می‌شود، ذکر، تجزیه و تحلیل و ریشه‌یابی نموده است.

- بابک نادرپور (۱۳۷۹)، در مقاله «نگاهی جامعه‌شناختی به ایل قشقایی»، در مورد نحوه زندگی و کوچ ایل، آداب و رسوم و فرهنگ ایل قشقایی از دیدگاه جامعه‌شناختی به‌اختصار مطالب بیان کرده است.

- احمد ثاقب‌فر (۱۳۹۲)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی جامعه‌شناسی «بخارای من ایل من» و «اگر قره قاج نبود»، به بررسی تصویری دقیق درباره فرهنگ و آداب و رسوم و اقتصاد زندگی ایلی عشایری قشقایی پرداخته است.

رضا حسینی (۱۳۹۴)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «بررسی فرهنگ عامه ایل قشقایی در آثار محمد بهمن بیگی»، به این نتیجه رسیده است که محمد بهمن بیگی، آشنایی عمیقی با فرهنگ عامه ایل قشقایی داشته و صدف آثار او در و گنجینه‌ای از فرهنگ عامه را در دل خود محفوظ داشته است. آنچه موجب تفاوت پژوهش حاضر با پژوهش‌های یاد شده می‌شود؛ این است که تاکنون هیچ پژوهشی مستقل در رابطه با بررسی و نقد جامعه‌شناختی آثار محمد بهمن بیگی بر اساس دیدگاه آنتونی گیدنز، صورت نگرفته است.

۱-۳- روش پژوهش

این پژوهش، به‌شیوه توصیفی - تحلیلی و با تجزیه و تحلیل محتوایی و فکری اثر، انجام شده است و از دیدگاه هدف، این پژوهش، بنیادی است و در جمع‌آوری داده‌ها و تحلیل آن‌ها از روش اسنادی یا کتابخانه‌ای و از راه برگه‌نویسی، بهره برده شده است.

۲- مبانی تحقیق

۲-۱- شرح حال محمد بهمن بیگی

محمد بهمن بیگی که از او به‌عنوان پدر آموزش عشایر یاد می‌شود، در سال ۱۲۹۹ ه.ش. در ایل قشقایی و در خانواده محمود خان، کلانتر تیره بهمن بیگلو از طایفه عمله قشقایی به

هنگام کوچ به دنیا آمد. هشت ساله که شد، پدرش یک منشی استخدام کرد و به خانه آورد که هم به محمد درس بدهد و هم برای خودش، نامه بنویسد. محمد دو سال نزد آن منشی درس خواند و الفبا آموخت. وی می‌نویسد: «پدر من با مهمانداری مرد مهاجری از شهرضای اصفهان، من و خواهرم را با خط و ربط مختصری آشنا کرده بود» (بهمن بیگی، ۱۳۷۹: ۱۳).

ده ساله بود که در راستای سیاست تضعیف عشایر و تخته‌قاپوی اجباری، پدرش به تهران تبعید شد. شش روز بعد از تبعید پدر، محمد ده ساله و مادرش نیز به آن‌ها پیوستند. محمد همراه مادرش به تهران آمد و در مدرسه علمیّه تهران، مشغول تحصیل شد. «تنها فرد خانواده که خوشحال و شادمان بود، من بودم... شب و روز درس می‌خواندم. دو کلاس یکی می‌کردم... من اولین کودک قشقایی بودم که در کلاس‌های ابتدایی شاگرد اول می‌شدم... دوران تبعید بسیار سخت گذشت و بیش از یازده سال طول کشید. چیزی نمانده بود که در کوچه‌ها راه بیفتیم و گدایی کنیم. مأموران شهربانی مراقب بودند که گدایی هم نکنیم» (همان: ۱۰).

پس از پایان دوره دبیرستان، وارد دانشکده حقوق تهران شد و کارشناسی حقوق را در سال ۱۳۲۱ ه.ش. به پایان رساند. او قبل از شروع به همکاری با اصل چهار ترومن، با معرفی یکی از سران ایل قشقایی به آمریکا رفت و پس از مدت کوتاهی به ایل بازگشت. «یک نیاز نیرومند درونی نمی‌گذاشت که آرام بگیرم... اندیشه تعلیم و تربیت اطفال ایل آسوده ام نمی‌گذاشت... اعتقاد بزرگ‌تر من بر تعمیم سواد و دانش بود. سواد را بیش از هر عامل دیگر مایه نجات می‌پنداشتیم؛ اما اعتقاد عمومی زمامداران فرهنگی و غیر فرهنگی بر این بود که ایل تا زمانی که گرفتار حرکت است و اقامتگاه مشخصی ندارد، نمی‌تواند به دانش و سواد دست یابد. اسکان ایل را که امری پیچیده و طولانی بود، آسان و آموزش را که مسأله‌ای ساده و آسان بود دشوار می‌پنداشتند» (همان: ۱۴).

از آنجا که در شهر و در کارهای اداری دوام نیاورد پس از چندی به ایل بازگشت. او در ادامه فعالیت‌های خود به سمت آموزش عشایر روی آورد و چادر سیاه ویژه آموزش خود را از سال ۱۳۳۱ ه.ش. برپا کرد. به این شیوه، نخستین آموزگار عشایر ایرانی می‌توانست در هشت ماه از تابستان و زمستان به مردم ایلش درس بدهد و آن‌ها را با روزگار خویش آگاه‌تر سازد.

۲ - ۲- نقد جامعه‌شناختی

«نقد جامعه‌شناختی از نخستین گام‌های خود به شکل علمی و اصولی امروزی نبود. اوکین - بار، ابن خلدون در سده چهاردهم میلادی به بررسی امور اجتماعی و پدیده‌های اجتماعی و سازمان‌ها و گروه‌های اجتماعی و تأثیر آن‌ها بر یکدیگر پرداخت. او با این شیوه، اصولی را پی‌ریزی کرد که در قرن نوزدهم توسط غربیان، شکوفا شد و بعدها تحت عنوان جامعه‌شناسی ادبی، مورد بررسی قرار گرفت. برخلاف دیگران برای اوکین بار به وضعیت اجتماعی موجود و علت گسترش امپراطوری‌ها و انحطاط و نابودی آن‌ها پرداخت. به‌طور کلی او در نقدهای اجتماعی از شرایط اجتماعی حاکم بر جو جامعه استفاده می‌کرد و معتقد بود، این شرایط اجتماعی در به وجود آمدن آثار، بیش‌تر از شرایط جغرافیایی تأثیرگذار است» (آریان پور، ۱۳۷۱: ۱۲۱).

۲ - ۳- آنتونی گیدنز

«آنتونی گیدنز متولد ۱۹۳۸ میلادی پس از هربرت اسپنر (۱۹۰۳-۱۸۲۰)، دومین جامعه‌شناس بریتانیایی، بااهمیت جهانی است. آنتونی گیدنز در ادمونتون، منطقه‌ای در شمال لندن به دنیا آمد و در آنجا در محیط اجتماعی طبقه متوسط پایین، پرورش یافت. از سال ۱۹۵۶ م. تا ۱۹۵۹ م. در دانشگاه هال، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی خواند؛ سپس برای ادامه تحصیل به مدرسه علوم اقتصادی و سیاسی لندن (LSE) رفت و این مؤسسه را در سال ۱۹۶۱ م. با کسب مدرک کارشناسی ارشد و نوشتن کاری در حوزه جامعه‌شناسی ورزش، ترک کرد. این مؤسسه در آن دوران، تنها مرکز آموزشی در بریتانیا بود که رشته جامعه‌شناسی نسبتاً مستقلی داشت. گیدنز سپس به‌عنوان مربی، مشغول تدریس جامعه‌شناسی در دانشگاه لستر شد. او نخستین کارش را درباره جامعه‌شناسی خودکشی در همین دوران انتشار داد که حاوی نقدی به دورکیم بود. گیدنز در سال ۱۹۶۶ م. در اوج جنبش دانشجویی که در سواحل غربی ایالات متحده آمریکا، بیش‌تر حرکت انقلابی فرهنگی بود تا جنبش سیاسی، انگلستان را ترک و نخست استادیار در دانشگاه سایمون فریزر (SFU) در ونکوور کانادا شد و سپس به دانشگاه کالیفرنیا در لوس‌آنجلس

رفت. این تغییر مکان، نقطه عطفی در زندگی او شد و به این ترتیب، شالوده اولیه پروژه شکل‌گیری نظریه اجتماعی پس از جامعه صنعتی و عصر پارسونز به این ترتیب ریخته شد.

گیدنز در سال ۱۹۶۹م. به اروپا برگشت و در کینگز، کالج وابسته به دانشگاه کمبریج، استادیار دانشگاه شد. این کالج، دارای سنت و سابقه، در این دوران محل تجمع چپ‌های جدید شده بود. گیدنز در ۱۹۸۵م. نخستین استاد جامعه‌شناسی این مؤسسه شد و تا سال ۱۹۹۹م. در این دانشگاه، تدریس کرد. کار دیگری که او در این دوران انجام داد، تأسیس نشر پالیتی پرس بود. او از سال ۱۹۸۹م. ضمن حفظ کرسی استادی در دانشگاه کمبریج، استاد نیم سال در دانشگاه کالیفرنیا در سانتا باربارا شد. ضمن آنکه از ۱۹۹۷م. تا ۲۰۰۴م. ضمن مشارکت در برنامه راه سوم دولت کارگری در بریتانیا، مدیر مدرسه اقتصاد لندن بود و از سال ۲۰۰۴م. عضو مجلس لردها شد» (مصلح‌آبادی فراهانی، ۱۳۹۷: ۴۸).

۲-۴- مدرنیته در دیدگاه گیدنز

بر اساس نظریه گیدنز، شاید سنت در جوامع مختلف با حضور مدرنیته کم‌رنگ و در آستانه تحوّل یا تعظیمی واقع شود، اما هرگز به مرحله حذف یا زوال نمی‌رسد. گیدنز به نقل از ادوارد شیلز می‌گوید: «سنت‌ها همیشه در حال تغییرند، اما برخی نظریه‌های سنت، معتقدند هر آنچه سنتی باشد، پایدار می‌ماند. اعتقاد یا عمل سنتی، یکپارچگی و تداومی دارد که در برابر تغییر مقاومت می‌کند. سنت‌ها، ویژگی اندام‌واری دارند. آن‌ها رشد می‌کنند و بالغ می‌شوند، یا ضعیف می‌شوند و می‌میرند. از این رو، یکپارچگی یا اصالت سنت، در تعیین اینکه سنت تا چه مدتی دوام می‌آورد، بسیار مهم است» (بک و همکاران، ۱۹۹۴: ۶۶).

۳- بحث و بررسی

سرزمین بزرگ ایران از جمله سرزمین‌هایی است که دارای قدمت و تمدن والایی است. این سرزمین، توانسته است بر فرهنگ سایر ملل نیز تأثیر بگذارد. همچنین این قوم با فرهنگ و قدمت تاریخی خود، دارای باورها، اعتقادات، آیین‌ها و آداب و رسوم خاصی

است. انسان‌ها در طول تاریخ دارای باورهایی بوده‌اند که در گرفتاری‌ها و مشکلات زندگی از آن‌ها مدد جسته و در مراسم مختلف از آن‌ها سود می‌جستند. اعتقاد انسان را به زندگی امیدوار می‌سازد و مایه دلگرمی او را به زندگی فراهم می‌سازد.

حشمت‌الله طیبی می‌گوید: «بسیاری از آداب و رسوم و باورهای مردم، ریشه در تاریخ تمدن و فرهنگ ایران باستان دارد؛ زیرا با اسلام آوردن ایرانیان نه تنها برخی از عادت‌ها و باورهای مردم که منع شرعی نداشت از میان نرفت که با تغییر جزئی شکل قدیمی آن‌ها همچنان باقی ماند» (طیبی، ۱۳۸۸: ۲۹۹)

خاستگاه بسیاری از باورها، معلوم نیست. برخی نشأت گرفته از اعتقادات مذهبی‌اند که با توجه به بی‌اطلاعی افراد، تغییر جهت داده‌اند و برخی را با توجه به شباهت‌هایشان به عقاید مذهبی گذشته مرتبط می‌دانند. باورها از نسلی به نسل بعدی، منتقل می‌گردند و در این انتقال، تحت تأثیر محیط قرار گرفته، تغییر کرده و حتی ممکن است فراموش شوند. ورود تکنولوژی به زندگی مردم، سبب فراموشی باورها شده است و بسیاری از آن‌ها اکنون فقط در یادها مانده‌اند. بسیاری از این باورها اکنون کم‌رنگ شده و برخی نیز به علت تغییرات اجتماعی، مهاجرت به شهرها، ارتباط با مردم دیگر شهرها و مناطق، سست شدن روابط اجتماعی بین افراد و ... فراموش شده‌اند.

در بین افراد ایل بختیاری هم مانند دیگر اقوام، باورهای زیادی وجود داشته که با زندگی مردم عجین شده و تمام کارها و برخوردهای روزمره‌شان بر اساس همین باورها صورت گرفته است. باورها (خرافی یا غیرخرافی) جزیی از فرهنگ هر قوم و منشأ حرکت و نشان‌دهنده نحوه زندگی افراد هستند. «طبیعتاً تا زمانی که پرده‌های جهل از پیش چشم خرد آدمی کنار نرود، شاهد اعتقاد عمیق به خرافه هستیم» (یاوری، ۱۴۰۰: ۴۵). بر همین اساس با استفاده از باورها می‌توان بر افراد تسلط یافته و آن‌ها را به جهت دلخواه حرکت داد، متوقف کرد یا به عقب برگرداند. از این رو لزوم مطالعه عقاید عامیانه را در جامعه سنتی به منزله یکی از عناصر فرهنگ، نباید از نظر دور داشت؛ چون از یکسو نشانی است از قدمت فرهنگ جامعه و از سوی دیگر گواهی بر وابستگی عمیق مردم به باورهایشان است.

محمد بهمن بیگی نویسنده بزرگ معاصر ایران در آثار خود به باورهای عامیانه پرداخته است و بسیاری از باورها و عقاید را می‌توان در آثارش به‌وضوح و به‌راحتی دید. هرچند

این باورها را مانند دیگر نویسندگان یا شاعران گسترش نداده؛ اما به صورت مفید و مختصر به آن‌ها پرداخته است.

۳-۱- جمعی بودن سنت‌ها

مراسم‌ها، مجموعه آداب متداول و مخصوصی‌اند که برای وقایع و اتفاقات مهم و اساسی برگزار می‌شود. هر جامعه‌ای دارای مراسم و مناسبت‌های خاصی است. با شناخت و درک درست از مراسم و مناسبت یک جامعه، می‌توان با فرهنگ یک جامعه آشنا شد. آیین‌ها و مراسم‌ها به‌عنوان واقعیتی مسلم در زندگی اجتماعی مردم ایران‌زمین از دیرباز، جایگاه مهمی داشته است. در هر جامعه و سرزمینی با توجه به فرهنگ خاص آن منطقه، مراسم‌ها با جلوه‌ها و شیوه‌های خاصی بروز و ظهور نموده است. جامعه ایلی پر از مراسمی بوده‌اند که در فصل‌ها و زمان‌های معینی برگزار می‌شده‌اند. گیدنز درباره جمعی بودن سنت‌ها اعتقاد دارد که «سنت‌ها جمعی هستند؛ یعنی به صورت دسته‌جمعی برگزار می‌شوند» (گیدنز، ۱۸۱۵، الف: ۸۹)، در آثار بهمن بیگی این مسئله به‌گونه‌ای خاص، نمود پیدا کرده است.

مراسم کوسه گلین یکی از مراسم دسته‌جمعی و گروهی ایل بختیاری است. «زمانی که کمبود بارش پیدا می‌شود، جشنی برای آمدن باران برگزار می‌کنند و آن را جشن باران یا به اصطلاح محلی، یاالله یاالله بارونی می‌گویند. این جشن در واقع همان جشن آبریزگان است که از زمان فیروز ساسانی پس از خشک‌سالی طولانی و با آمدن باران پیدا شد» (کریستن سن، ۱۳۶۸: ۴۲۲).

ابوالقاسم فقیری در خصوص باورهای سرزمین فارس و قوم بختیاری در مورد این مراسم، این‌گونه شرح داده است که: «مردم ایل که زندگی‌شان را بر مبنای نزولات جوی و رشد علوفه مراتع می‌دانند، خشک‌سالی برای آن‌ها یعنی نابودی و نابسامانی. به همین جهت وقتی بارندگی به تأخیر می‌افتد، دائم سر بر آسمان کرده و از خدای بزرگ، طلب باران می‌نمایند. اگر طبیعت، جواب مثبت به آن‌ها ندهد و همچنان خشک‌سالی ادامه یابد، جوانان ایل، جمع شده و در تاریکی شب مراسمی اجرا می‌کنند که به آن «کوسه گلین» می‌گویند. در این مراسم، یک نفر خود را به شکل هیولایی درآورده، لباس مشکی به تن

می‌کند. به او گردک «kordak»، نمد کول می‌پوشانند. شال و پاپیچ به وی می‌بندند، شاخی بزرگ بر سرش و ریشی بلند بر صورتش، پیوند می‌زنند و با آرد سر و صورت سیاهش را سفید می‌کنند. چماقی به دستش داده، عده‌ای به دنبالش راه می‌افتند به چادرها می‌روند» (فقیری، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

محمد بهمن بیگی در کتاب بخارای من، ایل من، در باره این آیین می‌گوید: «چشم‌ها بر آسمان بود. ابرها می‌آمدند، سایه می‌افکنده‌اند، امید می‌انگیختند و می‌رفتند. کوه و دشت آماده زایش و پیدایش شقایق و شب بو بود. فقط یک باران! اگر می‌آمد، دنیا بهشت می‌شد. پستان میش‌ها و بزها پرشیر می‌گشت. بره‌ها و کهره‌ها و بچه‌ها خوشبخت می‌شدند. مادرها مایه می‌زدند، ماست می‌بستند. آهنگ مشکِ دوغ، در پرتو ستاره سحری، گوش‌ها را می‌نواخت. پيله‌ورها، قرض می‌دادند. رزق و روزی فراوان می‌شد. مردم قبایل، برای آنکه آسمان را بر سر مهرآورند و از ابرها باران بگیرند؛ راه و رسم بدیعی داشتند. مردی را سرتاپا می‌آراستند و نامش را «کوسه گلین» می‌نهادند. بر کلاهش دوشاخ به هوا می‌کردند. از گونه‌هایش، با پشم سفید، ریش‌درازی می‌آویختند. بر دوشش بالاپوش نم‌دی می‌انداختند. بر کمرش هاون برنج‌کوبی می‌بستند. بر سروصورتش، آرد گندم می‌پاشیدند. دورش را می‌گرفتند و شبانه به سراغ تک‌تک چادرهای ایل می‌رفتند و فریاد می‌زدند: «کوسه گلینم. باد آورده‌ام. باران آورده‌ام» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۶۹).

۳-۱-۱-رقص

یکی دیگر از مراسم و سنت‌های گروهی ایل بختیاری رقص است. رقص به‌طور کلی، بازتاب شرایط اقلیمی، تاریخ، فرهنگ، باورها و موسیقی است؛ بنابراین، تنوع شکل و هدف رقص‌ها به‌اندازه تنوع فرهنگ‌ها متفاوت است. از موضوعاتی که در کنار موسیقی، بایستی مورد بررسی قرار گیرد، موضوع رقص و پای‌کوبی است. رقص در ایران عمری به قدمت فرهنگ و تاریخ کهن این سرزمین دارد که از آیین‌های ملی و مذهبی اقوام مختلف سرچشمه می‌گیرد و طیف گسترده‌ای از مضامین شادی، غم، حماسه، رزم، نمایش، سرگرمی و ... را در بردارد.

بر همین اساس، رقص مردم جامعه ایلی، سماع و عبادت است و رقص در ایل مقدس است. رقص، یک نوع شادی است، شادی که آمیخته با متانت و نجابت بوده است و

شرافت و کرامت انسانی در آن موج می‌زند: «مردم ایل، رقص را محترم می‌شمردند. رقص ایل، جلف و سبک نبود. رقص ایل، سماع و عبادت بود. بسیاری از کلانتران مقتدر نه فقط در عروسی فرزندان، بلکه در شادکامی خدمتگزاران و زیردستان به تب‌وتاب می‌افتادند. بیوه‌های سیه‌پوش ایل، بیوه‌هایی که در غم همسران از دست رفته، عمری را در تنهایی به سر می‌بردند، در عروسی‌های عزیزان به‌صفت رقصندگان می‌پیوستند. مادران دست‌به‌دست دختران و پدران پایه‌پای پسران می‌چرخیدند. رقص ایل با آیین‌های کهن ایل، بستگی و پیوستگی دارد. ایل نمی‌تواند از آیین‌های کهن خود چشم‌پوشد. نوای دل‌انگیز موسیقی در هوای خوش بهار نه چنان بود که کسی بتواند آرام بگیرد. همه می‌رقصیدند. همه می‌چرخیدند. همه می‌لولیدند؛ ولی آنکه بهتر از همه، هنرنمایی می‌کرد و دل‌پیر و جوان ترک و تاجیک را می‌ربود، دختری بود گندمگون باندامی باریک و بلند و دو چشم مخمور و سیاه، از آن چشم‌هایی که زندگی را زیرورو می‌کند» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۱۱۱).

رقص‌ها در ایل، اغلب به‌صورت گروهی است. در جشن‌ها و عروسی‌ها، مردان نیز رقصی به نام چوب بازی دارند. این نوع رقص که با چوب انجام می‌شود، مردان دوتا دوتا و به نوبت با چوب‌های بلند و کوتاهی که در دست دارند با هم به رقابت می‌پردازند.

اجرای دسته‌جمعی این سنت‌ها علاوه بر اینکه در ذات و مرام جامعه‌عشایری و طایفه‌ای و ایلی است، می‌تواند به‌نوعی آموزش رسوم و سنت به دیگران باشد تا نسل‌های آینده نیز این رسم را اجرا کنند و دست به دست و سینه به سینه به آیندگان منتقل سازند. گیدنز عقیده دارد «سنت‌ها از جریان نوسازی دور نمی‌شوند و حتی در مدرن‌ترین جوامع ادامه می‌یابند» (گیدنز، ۱۳۸۴، ب: ۷۶).

۳-۱-۲- اُخچی

یکی دیگر از مراسم دسته‌جمعی و گروهی ایل بختیاری، دعوت به مراسم عروسی و جشن است. «تیره‌ها و بنکوه‌های ایلی معمولاً متفرق بوده و برای دعوت آن‌ها برای عروسی احتیاج به اسب‌سوارانی است که به فاصله دور بروند. برای دعوت از مردم، اسب‌سواران دستمال یا پارچه رنگینی به گردن اسب خود می‌بندند و مردم را به‌صورت شفاهی برای عروسی دعوت می‌کنند. ایلاتی‌ها هم ضمن دادن هدیه‌ای که شامل پول، سکه و دستمال است، مبارک باد می‌گویند» (کیانی، ۱۳۷۱: ۲۸۰).

همکاری و دعوت از مردم برای شرکت در عروسی به وسیله دعوت‌کنندگان که به آن‌ها، اخچی می‌گویند، انجام می‌شود. «در تمام طوایف، پذیرایی گرمی از اخچی‌ها به عمل آمده و تحفه‌هایی از قبیل لباس، اسب، بره، قوچ و پول به آن‌ها داده می‌شود. در عروسی‌های کلانتران و خوانین، هدایای زیادی، نصیب اخچی‌ها می‌شود» (بهمن بیگی، ۱۳۹۴: ۳۸).

۳-۱-۳- هایناهلی

مراسم هایناهلی یا برنج‌کوبی یکی دیگر از سنت‌های گروهی زنان و دختران ایل بختیاری است. در گذشته، برنج پاک شده و سفید وجود نداشت. برنج‌ها اغلب دارای سبوس بودند. «مردم عشایر، برنج سالیانه خود را برای یک‌سال خریداری کرده و در جوال یا خوره نگهداری می‌کردند. هنگام پختن، مقداری از آن را در سیرکو یا دیوک (هاون چوبی) ریخته و با دسته‌های چوبی بلند، آن‌قدر می‌زدند تا سبوس آن جدا شده و سفید گردد. برای انجام این کار در مراسم عروسی و نیاز زیاد به برنج، تعدادی از زنان و دختران فامیل و بستگان و افراد طایفه جمع می‌شدند. دختران برنج‌کوب تشکیل دسته‌های ۵۰ نفری داده، برای هر دو نفر یک هاون چوبی و دو چوب بلند که دستمال‌های رنگینی به آن‌ها بسته شده بود؛ می‌دادند که با حرکات و ضربه‌های منظم رقص دستمال جالب و تماشایی می‌شد. برای اینکه دخترخانم‌ها احساس خستگی ننموده، با شادی برنج عروسی را پاک کنند، هم‌زمان با کار خود، ترانه‌هایی توسط یکی از آن‌ها خوانده می‌شد و بقیه، جواب می‌دادند. این ترانه‌ها دارای آهنگ خاصی هستند که با فرود آمدن ضربه‌ها، باید هماهنگی داشته باشند و به نام هایناهلی یا آهنگ برنج‌کوبی معروف است که با هم می‌خوانند» (افشار سیستانی، ۱۳۸۱: ۶۴۰).

پاک کردن برنج بیشتر مربوط به مراسم عروسی است. کهن‌ترین سروده‌های محلی با نگرش به ارزش والای زناشویی در میان ایل که بار مقدس آن پیدایش نسل‌های انسانی است، سروده‌های دامادی و عروسی است که همراه با وارد آمدن ضربه‌ها و صدای خواننده به صورت گروهی یا تکی توسط دختران و زنان ایل قشقایی در این مراسم خوانده می‌شود. «دختر از رقصندگان سبک‌پای ایل بود. در بسیاری از جشن‌ها سرده‌سته رقص‌ها بود. در

آیین شیرین، برنج‌کوبی که زنان و دختران به‌ردیف می‌ایستادند و با نغمات دل‌نشین، برنج‌های سیرکو را می‌کوبیدند، از شمع‌های جمع بود» (بهمن بیگی: ۱۳۹۴، ۳۹).

۳-۱-۴- چله به در

یکی دیگر از مراسم سنتی ایل بختیاری، مراسم چله به در است. این جشن با گذشتن ۴۵ روز از فصل زمستان انجام می‌گیرد. «چادرنشینان که چند ماهی در یک‌جا ساکن بوده‌اند به علت آلوده شدن منطقه و به اتمام رسیدن علوفه برای اولین بار، تغییر مکان داده و جای چادرها را عوض می‌کنند. این تحوّل و جابه‌جایی را چله به در می‌گویند. در این روز، مقدار زیادی خار و خاشاک و بوته‌های فراوان جمع‌آوری کرده و در دو ردیف، آن‌ها را آتش می‌زنند. جمعیت زیادی در اطراف آتش جمع می‌شوند و گله‌های گوسفند را با شتاب از میان این شعله‌ها عبور داده و همه یک‌صدا فریاد می‌زنند؛ چله به در، قضا به در، چله به در، قضا به در؛ یعنی هر چه بیماری و مشکلات و بدبختی است در همین یورد باقی بماند و سپس هر خانواده، کوچ کرده و از محل دور می‌شود و در جایی تازه، ساکن می‌گردد. اعتقاد مردم بر این است که آتش، نحوست زمستان را پایان داده و هر گوسفندی که سالم از میان آتش عبور کند در سال جاری نخواهد مرد و سال آینده بره خوبی خواهد زایید» (قشقایی، ۱۳۹۳: ۴۲).

بهمن بیگی در داستان بخارای من ایل من می‌گوید: «خرمنی از آتش سرخ، برفراز برجی از سنگ‌های سپید، زیانه کشید و پیرامونش زنان و مردان رنگین‌پوش به شکل قوس و قزحی زنده و زیبا، حلقه زدند و با آهنگ پرشور کرنای فرامرز، استاد کم‌نظیر ایل به رقص و پایکوبی پرداختند» (بهمن بیگی: ۱۳۸۴، ۴۷).

۳-۱-۵- گاگریو

گاگریو یکی از مراسم عزاداری دسته‌جمعی است که در بین زنان بختیاری رایج است. «گاگریو کلمه‌ای مرکب از دو مصدر گودن و گریستن، معادل گفتن و گریستن فارسی است» (غفاری، ۱۳۸۸: ۱۴۲) در میان بختیاری‌ها بیش‌تر از همین لفظ برای اشاره به موسیقی، هنگام عزاداری و گریستن استفاده می‌شود. «در گاگریوای زنانه و در مجلس

سوغ، یک زن شاخص ایل و طایفه یکی از زنان سرشناس و بی‌بی‌های ایل، بیتی ارتجالی در سوگ نوگذشته‌ای می‌سراید و زنان دیگر که با او در حلقه‌ای نشسته‌اند با بیت او، همراهی کرده، دم می‌گیرند. سپس زنی دیگر بیت ارتجالی بعدی را می‌سراید و باز، زنان دیگر آن بیت را نیز هم‌خوانی می‌کنند. این موسیقی «اُپرا مانند» غمگین و دلسوز و دل‌دوز، با حرکات دست‌ها و تن‌ها و بر سینه و ران زدن‌های دگرگون‌کننده، حتی تا ساعت‌ها، بدون لحظه‌ای وقفه ادامه می‌یابد و تمام مدّت، سرنا و دهل این اپرا را همراهی می‌کنند. گاگریوا گونه‌ها و نغمه‌های متفاوت و گسترده‌ای دارند و گاه نیز بی‌همراهی ساز و دهل انجام می‌شوند» (فریدزاده، ۱۳۸۶: ۴۵)

در عصر حاضر به دلیل گسترش رسانه‌های جمعی و همچنین ممنوع بودن صدای زنان در مجالس عمومی، توسط مردان، گونه‌های متنوعی از اجراهای گاگریو به چشم می‌خورد که اغلب با یک ساز اجرا می‌گردد. همچنین با وجود تغییرات اساسی و دگرگونی‌های ناشی از ورود مدرنیته و همچنین شیوه‌های جدید سوگواری در شهرها و حتی روستاها، هنوز هم آیین گاگریوای در میان ایل بختیاری رایج است. اجرای این آیین، باعث ایجاد همبستگی و پیوند اجتماعی عمیق‌تر میان افراد می‌شود. «دورکیم معتقد است که آیین‌ها یکی از ابعاد یکپارچگی در جامعه است و در آن‌ها با اختیار کردن گروهی از ضوابط و نقش‌ها در چارچوب نظم که به بیان درمی‌آورد، پیوند اجتماعی یکپارچه‌کننده را تقویت می‌کند. او کارکرد آیین‌ها را در حفظ نظم اجتماعی می‌داند که به‌خصوص از طریق عاطفه و هم‌بستگی تجلی پیدا می‌کند» (ریویر، ۱۳۸۶: ۲۶۲).

در داستان‌های کتاب «بخارای من ایل من» لباس سیاه پوشیدن، گاه بر سر ریختن و ... از اقداماتی است که در مراسم عزاداری انجام می‌شده است. در داستان «قلی» مراسم عزاداری خان معروف ایل این‌گونه برگزار می‌شود: «علی برزخان از خان‌های برجسته ایل بود. آن‌قدر ملک و مال داشت که همه دوستش داشتند. آن‌قدر گله و رمه داشت که همه احترامش می‌گذاشتند. خان محترمی بود. مرگش شوخی نبود. همه به عزا نشستند. غوغای ضجه از هر گوشه‌ای برخاست. مردم به اندازه هزار سال گریستند. چشم‌هایشان سرخ شده بود. همه سیاهپوش شدند. حتی جل‌های رنگین اسب‌ها را هم با نمدهای تیره رنگ پوشاندند. پارچه مشکی کمیاب شد. پیل‌ور ایل برای خرید پارچه مشکی به شهر رفت. گاه برای آنکه بر سر بریزند گیر نمی‌آمد. چندین قاطرچی با قاطرهای چاپاری عازم روستاها

شدند. از آدم‌ها گذشته، حیوانات را هم در این عزای عمومی شرکت دادند. مادیان‌ها، ارونه‌ها، ماده‌گاوها و میش‌ها و بزها را دور از گره‌ها، گوساله‌ها، بره‌ها و کهره‌ها نگه داشتند تا شیهه بکشند، نعره برآورند، عرعر کنند و سر و صدا راه بیندازند. کمتر مرد و زنی بود که پیرهن ندرد و چهره نخرشد. فرصتی به دست زن‌های خوش‌آواز و مرثیه خوان افتاده بود که هنرنمایی کنند و مردم را بگریانند» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۱۸۹).

۳-۲- نگهبانان سنت

گیدنز عقیده دارد که سنت‌ها نگهبانانی دارند که مسئول اجرای درست سنت‌ها هستند. «سنت در درون خود، نگهبانانی دارد که حافظ آن هستند؛ مثل کاهن یا کشیش‌ها که کارشان تفسیر و توضیح و حفظ سنت‌هاست» (گیدنز، ۱۳۸۰: ۷).

۳-۲-۱- دخیل بستن

یکی از باورها و اعتقادات مردم ایل بختیاری، دخیل بستن است. «دخیل بستن، بستن تکه‌ای از لباس حاجتمندان به ضریح امام‌زاده‌ها یا درختان مقدّس است» (اسدیان خرم‌آبادی، ۱۳۵۸: ۲۰۱)؛ این باور عامیانه نیز در داستان «آل» اتفاق می‌افتد. در این داستان، زلیخا شخصیت اصلی داستان برای پسر دار شدن، دست به دامان عواملی می‌شود که یکی از آن‌ها دخیل بستن است. «به قدمگاه‌ها قدم گذاشته بود. به درخت‌های نظرکرده، دخیل بسته بود. چارقدهش را از سر گرفته به ضریح‌ها آویخته بود» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۲۹).

در جایی دیگر می‌خوانیم که اگر کسی از این کارها دوری می‌کرد و به این باورها اعتقاد نداشت، کافر تلقی می‌شده است و به او تهمت بی‌ایمانی می‌زده‌اند. در داستان «ایمور» در کتاب ایل من بخارای من، ایمور که یک پزشک است و برای خدمت به مردم ایل به میان ایل برگشته است، به خاطر بعضی اعمالش او را به بی‌دینی متهم می‌کنند و کار به جایی می‌کشد که مردم تصمیم به قتل او می‌گیرند. یکی از اعمالی که انجام نمی‌دهد این است که زیر درختان دخیل بسته نمی‌نشیند. «ایمور مأمور تهران است. مأمور فرنگی است از جانب کافرهای آمده است که راه و رسم ایل را بر هم بزنند. به خان و اجاق خان، بی‌اعتنا

است. به کلانترها احترام نمی‌گذارد. به زیارت نمی‌رود. در سایه درختان دخیل بسته نمی‌نشیند. کافر و بی‌دین و خدانشناس است. خویش حلال است» (همان: ۲۳).

همچنین «سنت‌ها با وجود گذشت زمان به صورت موروثی و جاافتاده توسط جامعه یا گروه‌هایی از آن پذیرفته و رعایت می‌شود و برای آن نوعی احترام یا قداست قائل می‌شوند و چون و چرا درباره آن‌ها محل حساسیت قرار می‌گیرد» (بشیریه، ۱۳۷۸: ۱۱)

۳ - ۲ - ۲ - ازدواج

در رابطه با ازدواج و رسم و رسوم آن در بین ایل بختیاری، به طور کلی پنج نوع ازدواج، میان لرها رواج دارد. «ازدواج ناف برون»، یکی از این گونه ازدواج‌ها است. این ازدواج مربوط به جوانانی می‌شود که در کودکی، خانواده‌های آن‌ها نافشان را برای هم بریده‌اند و چه بخواهند و چه نخواهند، باید به عقد هم درآیند. دو زن حامله قبل از زایمان بچه‌های خود را به عقد هم درمی‌آورند. در این ازدواج، خانواده عروس از خانواده داماد شیربها نمی‌گیرد و مادر عروس فقط به گرفتن یک پیراهن و یا چادری از خانواده داماد به عنوان شیربها بسنده می‌کند. «اغلب مرسوم است که در صورت تمایل ابوین، ناف کودکان را در هنگام تولد به نام یکدیگر ببرند. این عمل ابوین آنان را ملزم می‌دارد که ازدواج چنین فرزندان را عملی سازد و این کودکان بی‌اراده و بی‌گناه نیز کمتر توانسته و می‌توانند از شر چنین الزامات خلاصی یابند. این عمل و یا بهتر بگوییم این جرم در میان خویشاوندان نزدیک بیشتر ارتکاب می‌شود» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۳۰)

«ازدواج فامیلی» نوع دیگر ازدواج رایج در بین ایل بختیاری است. لرها به ازدواج فامیلی به علت مزیت‌هایی که دارد، بیشتر از سایر ازدواج‌ها اقبال توجه کرده‌اند. جوانان لر، خود را ملزم به ازدواج با دختران فامیل می‌دانند و کمتر کسی به فکر انتخاب زن از طوایف دیگر است؛ زیرا این عمل، توهین به فامیل و وابستگان به حساب می‌آید. این ازدواج نیز به ازدواجی گفته می‌شود که برادر و خواهری از یک خانواده، پیوند زناشویی خود را با خواهر و برادری از خانواده دیگر می‌بندند. اعتقاد لرها این است که چنین ازدواج‌هایی ضمانت و دوام بیشتری دارند. «در ایلات، پسرها و دخترهای کوچک را ابوین به اقتضای مصالح و احساسات خود به نام یکدیگر می‌خوانند و اغلب همین گفتگوهای فامیلی و

وعده‌های شفاهی، منبع اثر شده و در بزرگی این موجودات بدبخت را به ازدواج یکدیگر ناچار می‌سازد» (همان: ۲۹).

«ازدواج هم‌بهری»، سومین شکل ازدواج در بین ایل بختیاری است. ازدواج هم‌بهری، بدین‌گونه است که گاهی شخصی از دوران کودکی و یا نوجوانی نزد خانواده‌ای مشغول کار می‌شود و صاحب‌خانه، او را به‌عنوان شریک یا هم‌بهر، قبول می‌کند و او را مانند فرزندانیش در تمام اموال خود شریک می‌داند؛ چنانچه شخص مورد نظر از دختر صاحب‌خانه، خواستگاری کند، وی نیز بدون گرفتن شیربها و مهریه، دختر خود را به عقد او درمی‌آورد. در این نوع ازدواج، فرد در اصل داماد سرخانه می‌شود.

«در ایلات پسرها و دخترهای کوچک را ابوین به اقتضای مصالح و احساسات خود به نام یکدیگر می‌خوانند و اغلب همین گفت‌وگوها و وعده‌های شفاهی منع اثر شده و در بزرگی، این موجودات بدبخت را به ازدواج یکدیگر ناچار می‌سازد و دخترها و پسرها با وجود عدم رضایت مطلق و متقابل از قید آن رهایی حاصل نکرده و عمری در حسرت بسر می‌برند. در بویراحمد به این وعده‌های شفاهی نیز اکتفا نکرده و از همان دو سالگی دختران را به عقد پسران درمی‌آوردند و گاهی در چهار و پنج‌سالگی به خانه شوی می‌بردند» (همان: ۲۹).

داستان شیرویه، داستان طبقه فرودست ایل بختیاری است که در آن، زندگی فردی از طبقات فرودست جامعه را، به تصویر کشیده است. «شیرویه، قربانی باور خود از هویتش می‌شود. آنچه از نیاکانش به ارث برده، (چنگی بودن) و عرف و عادت ایل و هنر او پیوسته در کشمکش‌اند تا نبرد به‌جایی می‌رسد که میان این سه نیرو، سنگینی کفه‌نیا و نسب او را به زیر می‌کشد. چنگی زاده هنرمند با تمام هنرش، سر به کوه می‌گذارد و برخلاف روند همیشگی داستان‌ها، هنر، مایه نجات او نمی‌شود. قدرت ایل، موروثی است و سرکشی و بلندپروازی چنگی زاده را بر نمی‌تابد. این شکاف میان طبقات، سابقه‌ای دیرین دارد و حتی اگر افرادی هم بخواهند این سنت را بشکنند، روحی در جامعه ایلی جریان دارد که این را بر نمی‌تابد. این روح، همان باور مردم از خودشان است که صاحبان قدرت برای حفظ منافع خود، آن را به جریان می‌اندازند.

خواستند پا پیش بگذارند و شیرویه را در طبقه خویش بپذیرند؛ ولی نتوانستند. در پس و پشت وجودشان، در یک گوشه ناگشوده عصبی، چیزی شبیه یک سر مگوی نهفته بود.

هیچ کس جرأت نمی‌کرد به این نهانخانه تاریخ نزدیک شود. هیچ کس نمی‌توانست به این نقطه سیاه سهم انگیز قدم بگذارد» (همان: ۱۰۶).

جمعی از بزرگان ایل برای خواستگاری به منزل سرهنگ می‌روند. سرهنگ بگ که انتظار داشت؛ یکی از بزرگان از دخترش خواستگاری کند، با شنیدن نام شیرویه از جا در می‌رود: «بی‌شرم‌ها چگونه جرأت می‌کنید نام این دلک بیه‌چیز و آوازه‌خوان را در خانه من و بر سر سفره من به زبان می‌آورید؟» (همان: ۱۲۱).

از نظر گیدنز، سنت‌ها، اولیا و مفسرانی دارند که آن‌ها را الزام‌آور می‌کنند؛ کسانی که مسئولیت اجرای درست سنت‌ها را بر عهده‌دارند. شخصیت شیرویه مانند سایر افراد در ایل بختیاری، خود و دیگران را ملزم به رعایت و احترام به این سنت‌ها می‌داند. «سنت‌ها به‌نوعی ذهنیت‌ها و افکاری است که در گذشته، منشأ دارد و مبنای عمل و رفتار قرار می‌گیرد. درستی یا معقول بودن اعمال و رفتار سنتی بر اساس سابقه حضور در مدت زمانی ارزیابی می‌شود که اعمال و آداب، مورد قبول جامعه بوده است» (آزاد ارمکی و ملکی، ۱۳۸۹: ۱۰۶).

باور شیرویه به اینکه از خون چنگی‌هاست، ترس او از انتخاب همسری از طبقه اجتماعی بالاتر از خود و همچنین مخالفت پدر دختر از روی تعصب، می‌توانند از عواملی باشند که باعث استحکام و ثبات قدرت موروثی (نسبی) در ایل می‌شوند. هویت، همان‌طور که از گفت‌وگوها شکل گرفته، می‌تواند به آن‌ها شکل بدهد و تحکیم یا تضعیفشان کند. سرهنگ بگ با وجود اینکه از طبقه متوسطی بود، دوست نداشت، دخترش با یک چنگی ازدواج کند. تأکید این‌گونه افراد بر ایجاد پیوند خویشاوندی با خان‌ها، موجب تقویت باور ارزش انساب در اجتماع ایلی می‌شود.

شاید به همین دلیل است که گیدنز درباره سنت‌ها می‌گوید: «سنت ممکن است در جوامع مختلف با حضور مدرنیته کم‌رنگ و در آستانه تحول یا تعظیمی واقع شود؛ اما هرگز به مرحله حذف یا زوال نمی‌رسد» (بک و همکاران، ۱۹۹۴: ۶۶).

۳-۳- سنت و هویت

سنت‌ها پیوند ناگسستنی با هویت افراد دارند. در میان طوایف مختلف بختیاری نیز سنت‌ها با هویتشان پیوند خورده است تا جایی که نسبت به اجرای درست آن‌ها، حساسیت نشان

می‌دهند و فرد، هویت خود را گره‌خورده با هویت جمع می‌داند و چه‌بسا برای خود بدون ایل، طایفه و خاندان هویتی قائل نباشد. این مسئله، یادآور تحلیل دورکیم، پیرامون نقش فرد در جوامع سنتی است: «در فرهنگ‌های سنتی، مفهوم فرد، تقریباً وجود نداشت و فردیت، چندان پسندیده نبود. فقط پس از ظهور جوامع جدید و به‌خصوص بعد از تفاوت یابی و تقسیم‌کار بود که فرد به طور جداگانه در کانون توجه قرار گرفت» (گیدنز، ۱۳۸۵: ۱۱۱).

در رابطه با وضعیت پزشکی در بین ایل بختیاری می‌توان تضاد سنت و هویت را به‌خوبی مشاهده نمود. جامعه ایران و مردم این سرزمین، همیشه به خاطر وجود دانشمندان بزرگ در زمینه پزشکی به خود بالیده است. برای اثبات این ادعا می‌توان از دانشمندانی مانند پور سینا و بیرونی و ... که در عصر خودشان در زمینه پزشکی و طبابت تبخّر و مهارت خاصی داشتند، اشاره کرد؛ اما با توجه به این‌که جامعه دوره نویسنده یک جامعه عشایری و ایلی است، وضعیت پزشکی ایل، آمیخته با خرافات بوده است و برای مداوای بیماران، بیشتر دست به دامان دعانویسان می‌شده‌اند. «مادران داغ‌دیده و فرزند مرده، موی پسران نوزاد را رها می‌کردند. از گوششان حلقه ارادت می‌آویختند. لباس‌هایشان را با گدایی از این و از آن می‌گرفتند. برایشان کشکول و تبرزین فراهم می‌کردند تا به شکل و شمایل درویشان درآیند و از برکات انفاس ایشان زنده بمانند» (بهمن بیگی، ۱۳۷۹: ۷۶)

۳-۳-۱- پزشکی

پزشکی در این دوره، آمیخته با خرافات بوده است. در یک‌جا می‌خوانیم که افرادی که با باورها و خرافات بیماران را مداوا می‌کردند، هیچ‌گونه اعتقادی به پزشکان نداشتند و آن‌ها را حقّه باز و رمال می‌دانستند. توصیه آن‌ها همیشه این بوده که از رفتن نزد پزشکان خودداری کنند. «تا دیر نشده است، قلی را حرکت دهید و به شیراز برسانید. استاد بزرگ ما در شیراز است. همه از ما بهتران، توی مشتش هستند. معجزه‌ها کرده است. نشانی می‌دهم مریض را به خدمتش ببرید؛ ولی یادتان باشد که در شیراز پیش دکترها نروید. الهی رزق و روزی، سوار باشد و دکترها پیاده که رزق و روزی ما را هم بریده‌اند. شیاد و حقه‌باز و رمال‌اند» (همان: ۱۹۸)؛ ورود مدرنیته و شرایط حاکم بر جامعه، باعث شکل‌گیری دو گفتمان و فکر متفاوت شده است، زیرا «در موقعیت‌های تاریخی قبلی، هویت، این‌قدر

مسئله نبود؛ هنگامی که جوامع باثبات تر بودند، هویت تا حدّ زیادی تخصیص یافته بود. به جای اینکه انتخاب شده یا اختیار شده باشد؛ ولی در زمان‌های جاری، مفهوم هویت، اهمّیت کامل نیاز به درک این که فرد کیست را به همراه یک شتاب تند تغییر در زمینه‌های اجتماعی پیرامون انتقال می‌دهد» (جنکینز، ۱۳۹۷: ۳۶).

۳ - ۳ - ۲- مرگ و عزاداری

مرگ همواره با خود اندوه و سوگ و نیز فقدان اجتماعی را برای مجموعه‌ای از انسان‌ها به همراه می‌آورد و جوامع و فرهنگ‌های گوناگون به شکل‌های گوناگون به آن واکنش نشان داده‌اند. انسان در تاریخ زندگی اجتماعی‌اش و از زمانی که قدرت اندیشیدن یافت که توانست به مرگ نیز به مثابه پدیده‌ای ژرف بیندیشد، به آن معنایی فراتر از فقدان ساده حیات یا پایان ساده زندگی بخشید و در پی آن، آیین‌ها و مناسک مختلف را با مرگ همراه کرد. «در اینکه سرنوشت انسان در این دنیای فانی مرگ است، تردیدی نیست. آنچه اهمّیت پیدا می‌کند، نگاه به مرگ و چیستی آن است که همواره، محل تأمل انسان‌ها بوده است. بر همین اساس، تلقی انسان‌ها از مرگ، یکسان نیست و هرکس بسته به دیدگاهش، نگرشی خاص به مقوله مرگ دارد» (وطن خواه، ۱۴۰۱: ۱۲۳).

کُتل بستن، یکی از آیین‌های مردم ایل بختیاری در عزاداری است. معمولاً کسانی که برای شرکت در مراسم عزاداری، خود را به خانه متوفی می‌رسانند، پرچمی سیاه به نام «کتل» را به علامت عزا با خود حمل می‌کنند. زن‌ها معمولاً می‌نالند و بعضی صورت‌های خود را خراش می‌دهند، به طوری که صورتشان خون بیاید. دست‌های خود را می‌چرخانند و نوای «وی وی وی» سر می‌دهند. اگر میّت جوان باشد، زن‌ها، موهای خود را می‌برند و به دور مچ خود می‌بندند. بعداً یکی از پیرزن‌ها، موها را با قیچی از مچ جدا می‌کند» (حنیف، ۱۳۸۶: ۹۵). بهمن بیگی در رابطه با این آیین مذهبی و تقابل سنت و مدرنیته می‌گوید: «پنجاه و هفت سال پیش، فقط ایلخانی زادگان قشقای در اقامتگاه شهری خود یک یا دو ماشین سواری داشتند و امروز همین که ریش سفید کوچک قبیله‌ای به رحمت خدا می‌پیوندد، صدها سوگوار سیاه‌پوش عشایری با انبوهی از ماشین‌های گوناگون به مجالس تشییع و تدفین روی می‌آورند» (بهمن بیگی، ۱۳۸۹: ۱۲).

از آن‌جا که «هویت قومی و ملی، امری طبیعی و ثابت نیست که پایه‌های مشخص و تغییرناپذیر داشته باشد» (اشرف، ۱۳۹۷: ۲۱)؛ در ساختار هویت ایل بختیاری نیز بسیاری از این سنت‌ها و باورها بی‌رنگ شده‌اند، اما هرگز از بین نرفته‌اند؛ بلکه به قول گیدنز، تکرار و باز تکرار می‌شوند. «هویت در ساختار زندگی ایلی از ساحت فردی فراتر می‌رود و هویت قومی را شکل می‌دهد. این نوع از هویت «مانند دیگر پدیدارهای اجتماعی، مقوله‌ای تاریخی است که در سیر حوادث و مشی وقایع تاریخی، پدیدار می‌شود، رشد می‌کند، دگرگون می‌شود و معانی گوناگون و متفاوت پیدا می‌کند» (اشرف، ۱۳۹۷: ۲۱). همین دگرگونی‌های هویتی سبب گردیده، کسب‌وکار برخی افراد در روستاها کم رونق گردد؛ ولی هیچ‌وقت مانع کسب و کار نشده است.

۳ - ۳ - ۳- موسیقی و رقص

عشایر و موسیقی دو عنصر در هم تافته‌اند که جدایی این دو از یکدیگر، امری محال و غیرقابل تصور است. موسیقی در میان ایل، تجلی خواسته‌ها و نیازهای آنان است. انیس غم‌ها و شادی‌ها، دردها و راحتی‌ها و خوشی و ناخوشی عشایر موسیقی است. موسیقی ایل در عین سادگی جذاب و دل‌فریب است. نی، ساز و دهل ابزارهایی است که موسیقی این قوم را متجلی می‌سازد. عشایر در جشن‌ها و در برخی از سوگواری‌هایشان از برخی از این آلات استفاده می‌کنند. اگرچه درون‌مایه اغلب این موسیقی‌ها را غم و اندوه تشکیل می‌دهد؛ اما برخی از موسیقی‌هایی که مخصوص رقص و تصنیف است از شادابی ویژه‌ای برخوردار است. بهمن بیگی در ترسیم اهمیت موسیقی می‌نویسد: «در میان کیسه‌ها و بسته‌ها آنچه بیش از همه چشم‌ها را خیره کرد و دل‌ها را ربود، جعبه گرامافون من بود با صفحات رنگارنگش. قشقرقی برپا شد» (بهمن بیگی، ۱۳۸۴: ۳۲)؛ امروزه با وجود پیشرفت در تکنولوژی و صنعت، ابزارهای جدید در نواختن موسیقی‌های محلی، مورد استفاده قرار می‌گیرد و با توجه به آن، هنوز هم از آلات و ابزار موسیقی سنتی هم استفاده می‌شود، زیرا موسیقی همچون دیگر پدیده‌های زندگی ایلی، ریشه در تاریخ و فرهنگ مردم دارد و با هویت افراد عجین گردیده است.

۳ - ۴ - تکرار سنت

سنت‌ها، تکرار و باز تکرار می‌شوند؛ بدون اینکه درباره اجرا و چگونگی انجام آن سؤال شود. گیدنز در این باره توضیح می‌دهد که «سنت، شامل آیین و رسوم و مراسمی است که در حوزه‌های معین، تکرار و باز تکرار می‌شود، بدون آنکه این سؤال شود که آیا آنچه انجام می‌دهیم، صحیح است یا خیر. سنت تمایل به گذشته و بازسازی گذشته دارد. برخلاف مدرنیته که گسستن و بریده شدن از گذشته و سنت‌ها و نگاهش به آینده است» (گیدنز، ۱۳۸۰: ۸۳).

۳ - ۴ - ۱ - باشلق

بیشتر ازدواج‌ها در ایل قشقایی درون فامیلی است؛ زیرا داماد در برابر غریبه‌ای قرار نمی‌گیرد که مجبور به پرداخت مخارج سنگین شود و باشلق زیاد پردازد. «مردم ایل قشقایی در چند سال قبل به مهریه توجه نمی‌کردند؛ اما امروزه، موضوع مهریه در بین آنان مورد توجه است و مقدار آن به موقعیت اجتماعی طرفین و وضع مالی داماد بستگی دارد. مهریه، ممکن است پول نقد، طلا یا دام، تعیین شود. گرفتن باشلق هنوز هم در بین عشایر قشقایی مرسوم است. در ایل بویراحمد هم در مراسم عقدکنان، شیربها که به اصطلاح محلی باشلق می‌گویند؛ تعیین می‌گردد. در بین عشایر ماکو هم عقب‌نشینی از شیربها را توہین می‌دانند» (افشار سیستانی، ۱۳۸۱، ج ۲: ۶۳۸).

پس از اعلام موافقت خانواده دختر، موضوع باشلق پیش می‌آید. تعیین زمان باشلق هم شبیه به عروسی است. «باشلق عبارت است از مقداری پول و مال یا تعدادی دام که خواستگار و خانواده او به خانواده دختر می‌دهند. در وصلت با نزدیک‌ترین خویشاوندان نیز از اخذ باشلق غفلت نمی‌شود. باشلق، حتماً حتی اگر کم هم باشد، گرفته می‌شود و عدم اخذ باشلق را اهانت به حیثیت دختر می‌دانند و عامه معتقد هستند که در چنین صورتی، دختر را بی‌ارزش و ناچیز جلوه داده‌اند. مقدار باشلق بستگی به اراده پدر و مادر و برادر ارشد و بالاخره وصی و وکیل دختر دارد» (درداری: ۱۳۸۸، ۱۴۳).

در طبقات پایین، مقدار باشلق عبارت است از ۴۰ رأس گوسفند، ۱۰ رأس بز و یک رأس قوچ که در انتخاب گوسفندان کسی که از طرف خانواده عروس، مأمور تحویل گرفتن باشلق است، آن‌ها را با سلیقه خود از بین گوسفندان انتخاب می‌کند و در طبقات بالا، این

تعداد تا ۱۰۰ رأس گوسفند و دو یا سه رأس قوچ، افزایش می‌یابد. «در ایل معتقدند حق به حقدار می‌رسد و دخترعمو و پسرعمو، دخترخاله و پسرخاله، ملک مطلق هم هستند و باید با هم ازدواج کنند. تنها سدّی که می‌تواند این ازدواج را به هم بزند، پیشنهاد باشلق زیاد است. در اعتقاد آنان عقد پسرعمو و دخترعمو در آسمان‌ها بسته شده است و شیخ لازم ندارند. «باشلق را حق زحمت و قیمت شیر مادر نام می‌گذارند. مقدار باشلق به اقتضای تمولّ پدر و نسب عالی و زیبایی دختر، بالا می‌رود و مخصوصاً به نسب عالی توجه خارق‌العاده‌ای می‌شود و زیبایی دختر هم نقش دارد» (بهمن بیگی، ۱۳۹۴: ۳۱).

۳ - ۲ - قربانی کردن

قربانی کردن یکی از مراسم نمادین و بزرگ است که در همهٔ زمان‌ها به شکل‌های مختلف رواج داشته و دارد. بر اساس باورهای عامیانه، قربانی کردن برای خانه و افراد آن یا وسیلهٔ نو، یا روز عید، برای جلوگیری از ضرر و زیان در بین عشایر قشقایی مرسوم است. افشار سیستانی می‌نویسد: «در این عید، هر خانوادهٔ قشقایی اعم از ثروتمند یا فقیر یک گوسفند یا یک بزغاله، قربانی می‌کنند، معمولاً این قربانی در نزدیکی بقاع متبرکه (امامزاده‌ها) ذبح می‌شود. گوسفندی که باید قربانی شود، ابتدا سم‌هایش را تمیز کرده، پیشانی و بعضی از نقاط بدن آن را با حنا رنگ می‌کنند» (افشار سیستانی، ۱۳۸۱، ج ۲: ۶۳۴).

بهمن بیگی در رابطه با مراسم قربانی ایل بختیاری می‌گوید: «شب قبل از فرا رسیدن این عید باشکوه، افراد ثروتمند برهٔ سالمی را آماده کرده، جلوی چادر می‌بندند که صبح روز بعد قربانی نمایند. صبح زود، کارد مخصوص قربانی را که در بعضی خانه‌ها نگهداری می‌شود و فقط مخصوص عید قربان است به دست فردی که پاک و خوش‌نیت و معمولاً به حسن خلق و پرهیزگاری او را می‌شناسند می‌دهند تا با خواندن دعای اسماعیل آن را تطهیر گرداند. سپس در محلی پاکیزه و تمیز گودالی کوچک حفر می‌کنند که خون بره در آن ریخته شده و پخش نگردد؛ زیرا اگر بیرون بریزد، نجس می‌شود. بره را در کنار همین چالهٔ کوچک سر می‌برند. قبل از ذبح بره، دست و پایش را شسته و میان سم‌هایش را تمیز کرده و یک حبه قند در دهانش می‌گذارند و به چشم‌هایش سرمه می‌کشند و پس از اتمام کار قربانی، آن را تکه تکه کرده، بین خانواده‌های فقیر تقسیم می‌کنند. مقدار کمی از گوشت آن را هم خود مصرف می‌نمایند. گروهی دست می‌افشانند، عده‌ای پای می‌کوبند، قوچ‌های قربانی شده در خاک و خون می‌غلتیدند» (بهمن بیگی، ۱۳۸۴: ۲۹۱).

۳ - ۳ - ۳- ازدواج بیوگان

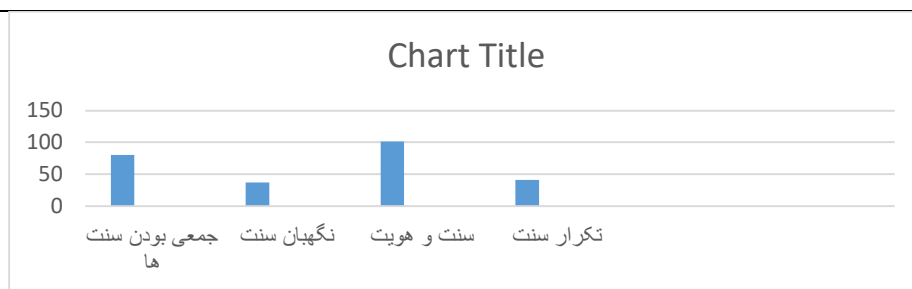
در جامعه‌ای که در آثار بهمن بیگی توصیف شده است؛ زن از حقوق چندان والایی برخوردار نیست و علی‌رغم از خودگذشتگی و زحمتهای بسیار این قشر از جامعه، همواره با بی‌مهری مردان ایل مواجه هستند. نگاه به زن به‌عنوان انسانی که دارای حقوق مساوی با مردان است و بیان مشکلات آن‌ها از جمله مواردی است که بهمن بیگی در بیشتر نوشته‌هایش به آن‌ها اشاره کرده است. او در عرف و عادت با شرح ظلمی که بر زنان وارد می‌شود، ریشه این مشکلات در عقاید سنتی و خرافه‌پرستی این مردم می‌داند: «این زن‌ها از ارث محرومند، جهیزیه ناچیز خود را در اختیار شوی می‌گذارند و مهریه را نیز بدو می‌بخشند. باین‌حال، زحمات طاقت‌فرسای خانه‌متحرک و زندگی خانه‌به‌دوشی را از هر قبیل به عهده خود می‌گیرد و شوهران را موجوداتی راحت‌طلب و آسوده و بی‌خبر از امور زندگی بار می‌آورند. پستی زن از مرد، نتیجه خرافات و عقاید دیرین بشری است و زن هیچ‌گاه در اعمال خود آزادی نداشته و همیشه نیازمند پیشوا و رهبر و مطیع پدر و شوهر و برادر و پسر بوده است» (بهمن بیگی، ۱۳۹۴: ۴۳).

حق زن در جامعه ایلداتی مثل بسیاری از جوامع کوتاه‌فکر و عقب‌مانده به‌طور مختلف نادیده گرفته شده است. دختران عشایر کوچک‌ترین آزادی را برای انتخاب همسر نداشته‌اند. این موضوع در مورد زنان بیوه شدت بیشتری می‌یابد.

بهمن بیگی در عرف و عادت هم شرح داده است که «در اغلب ایلات زنان بیوه یا حق ازدواج مجدد ندارند و یا باید با برادر شوهر متوفی ازدواج کنند. در ایلات کهگیلویه وضعیت زنان وخیم‌تر هم بوده است، زیرا شوهرها در ایلات کهگیلویه حق تملکی نسبت به زن برای خود قائل هستند و گاهی در وصایای خود زن را مثل سایر اموال به یکی از خویشاوندان و برادران می‌بخشند و چنین کسی در صورت رضایت با زن متوفی ازدواج می‌نماید» (همان: ۴۷)؛ در میان اقوام بختیاری اجرای این‌گونه برنامه‌ها، مرسوم است، بدون اینکه از چرایی و فلسفه اجرای چنین رسمی سؤال شود. با عنایت به مطالب فوق مشخص می‌گردد که: «این سنت‌ها با وجود گذشت زمان به‌صورت موروثی و جافتاده توسط جامعه یا گروه‌هایی از آن پذیرفته و رعایت می‌شود و برای آن نوعی احترام یا قداست، قائل می‌شوند و چون و چرا درباره آن‌ها محل حساسیت قرار می‌گیرد» (بشیریه، ۱۳۷۸: ۱۱).

جمعیت بودن سنت‌ها	رقص	اخچی	هایناهللی	چله به در	گار گاریو
	۱۲	۶	۲۵	۱۰	۲۷
	% ۱۵	% ۷.۵	% ۳۱.۲۵	% ۱۲.۵	% ۱۲.۵
نگهبان سنت	دخیل بستن	ازدواج			
	۱۰	۲۷			۳۷
	% ۲۷	% ۷۳			% ۱۰۰
سنت و هویت	پزشکی	مرگ و عزا	موسیقی		
	۲۰	۲۷	۵۴		۱۰۱
	% ۱۹.۸۰	% ۲۶.۷۳	% ۵۳.۴۵		% ۱۰۰
تکرار سنت	باشلق	قربانی	ازدواج بیوگان		
	۱۲	۲۲	۷		۴۱
	% ۲۹.۲۷	% ۵۳.۶۵	% ۱۷		% ۱۰۰

جدول شماره ۱: باورهای عامیانه در آثار محمد بهمن بیگی

نمودار شماره ۱: باورهای عامیانه در آثار محمد بهمن بیگی

با عنایت به جدول فوق مشخص گردید که سنت و هویت با ۱۰۱ بار کاربرد، بیشترین بسامد و همچنین نگهبان سنت با ۳۷ بار بسامد، کمترین کاربرد را دارد.

۴- نتیجه گیری

این پژوهش، به منظور درک عمیق و تحلیل علمی از فرهنگ و ادبیات عامیانه قوم بختیاری و با توجه به ارتباط عمیق این حوزه با ادبیات، بر اساس مؤلفه‌های سنت از دیدگاه گیدنز به بررسی آثار و نوشته‌های بهمن بیگی پرداخته است. محمد بهمن بیگی در تک تک نوشته‌هایش به صراحت اعلام کرده است که مهمترین هدف او از نوشتن کتاب‌هایش شرح احوالات و مشکلات عشایر جنوب است. او که از فقر فرهنگی و اقتصادی این مردم رنج می‌برده است؛ همواره تلاش کرده است تا با بالا بردن سطح سواد و آگاهی مردم در راه مقابله با این فقر تلاش کند.

با بررسی آثار بهمن بیگی مشخص گردید که مؤلفه‌های سنت، به‌طور آشکار در آثارش نمایان است که در قالب موارد زیر می‌توان آن‌ها را نشان داد:

- سنت‌ها به صورت دسته‌جمعی اجرا می‌شوند. انجام رسم کوسه گلین، رقص، اخچی، هاینالی، جشن چله به در و گاگربو از مهم‌ترین موارد به شمار می‌آیند. در اکثر موارد فوق، زنان، مردان، دختران و پسران در کنار هم مشارکت دارند.

- سنت‌ها محافظ و مراقب دارند. محافظان سنت در آثار بهمن بیگی شامل: مردان، زنان، دختران، پسران و افراد کوچک و بزرگ هستند. برای اجرای رسم دخیل بستن، ازدواج، مراسم جشن‌ها و رقص، در داستان آل، زلیخا برای بچه‌دار شدن، به امام‌زاده دخیل می‌بندد

و اگر کسی به این کارها دوری کند و به این باورها اعتقاد نداشته باشد، کافر تلقی می‌شود و مردم به او تهمت بی‌ایمانی می‌زنند.

- سنت‌ها، پیوند جدانشدنی با هویت افراد جامعه دارند. در میان اقوام مختلف بختیاری هم سنت‌ها با هویت آنان پیوند خورده است به حدی که نسبت به اجرای درست این سنت‌ها، خیلی حساسیت نشان می‌دهند. در اجرای برنامه‌های موسیقی و رقص و یا مراسم عزاداری و مرگ و حتی در امور پزشکی و درمان مشاهده می‌گردد که اجرای دقیق و درست هرکدام از این مراسم به‌نوعی با آبرو و حیثیت شخص و خانواده و حتی ایل گره‌خورده است. حتی نوع پوشش افراد در مراسم مرگ و عزا و یا شادی و عروسی بیانگر هویت افراد است.

- سنت‌ها، مداوم در حال تکرار و باز تکرار هستند؛ بدون اینکه درباره چگونگی انجام و اجرای آن سنت‌ها پرسیده شود. سنت قربانی کردن و یا رسم باشلق (گرفتن شیربها)، رسم سنتی است که به‌گونه‌های مختلف در میان اقوام بختیاری اجرا می‌شود. با بررسی آثار بهمن بیگی مشخص می‌گردد که این آثار بیانگر و انعکاس دهنده آداب و رسوم قوم بختیاری است و این نتیجه حاصل گردید که سنت‌ها به‌راحتی نابود نمی‌شوند؛ بلکه ممکن است به‌مرور زمان کم‌رنگ گردند.

منابع

کتاب‌ها

(۱) اسدیان خرم‌آبادی، محمد، (۱۳۵۸)، باورها و دانسته‌ها در ایلام و

لرستان، چاپ دوم، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی.

(۲) اشرف، احمد، (۱۳۹۷)، هویت ایرانی از دوران باستان تا پایان پهلوی،

ترجمه حمید احمدی، تهران: نی.

(۳) افشارسیستانی، ایرج، (۱۳۸۱)، مقدمه‌ای بر شناخت ایل‌ها و

چادرنشینان ایران، تهران: رفاه.

(۴) آریان پور، امیرحسین، (۱۳۸۸)، جامعه‌شناسی هنر، تهران: تهران.

- (۵) آزادارمکی، تقی، (۱۳۸۰)، *مدرنیته ایرانی*، تهران: اجتماع.
- (۶) بک، اولریش و گیدنز، آنتونی و لش، اسکات، (۱۹۹۴)، *مدرنیزاسیون بازتایی، سیاست، سنت و زیبایی‌شناسی در نظم اجتماعی مدرن*، استنفورد: دانشگاه استنفورد.
- (۷) بهمن بیگی، محمد، (۱۳۷۹)، *به اجاقت قسم*، شیراز: نوید.
- (۸) _____، (۱۳۸۴)، *اگر قره قاچ نبود*، چاپ سوم، شیراز: نوید.
- (۹) _____، (۱۳۸۹)، *بخارای من ایل من*، شیراز: نوید.
- (۱۰) _____، (۱۳۹۴)، *عرف و عادات در عشایر فارس*، شیراز: نوید.
- (۱۱) جنکینز، ریچارد، (۱۳۹۷)، *هویت اجتماعی*، ترجمه اکبر احمدی، تهران: تمدن علمی.
- (۱۲) حنیف، محمد، (۱۳۸۶)، *سور و سوگ در فرهنگ عامه لرستان و بختیاری*، تهران: طرح آینده.
- (۱۳) درداری، نروز، (۱۳۸۸)، *تاریخ اجتماعی سیاسی ایل قشقایی*، شیراز: قشقایی.
- (۱۴) ریویر، کلود، (۱۳۸۶)، *انسان‌شناسی سیاسی*، ترجمه ناصر فکوهی، تهران: نی.
- (۱۵) طیبی، حشمت‌الله، (۱۳۸۸)، *مبانی جامعه‌شناسی و مردم‌شناسی ایالت و عشایر*، چاپ هفتم، تهران: دانشگاه تهران.
- (۱۶) غفاری، عیسی، (۱۳۸۸)، *موسیقی سوگ در ایل بختیاری*، تهران: انتشارات چنگ.
- (۱۷) فقیری، ابوالقاسم، (۱۳۸۹)، *باورهای سرزمین مادری ام*، شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- (۱۸) قشقایی، ملک منصورخان، (۱۳۹۳)، *خاطرات*، چاپ دوم، تهران: نامک.

- (۱۹) کریستین سن، آرتور، (۱۳۶۸)، **نمونه‌های نخستین انسان و نخستین شهریار در تاریخ افسانه‌ای ایران**، از ترجمه و تحقیق ژاله آموزگار و احمد تفضلی، تهران: چشمه.
- (۲۰) کیانی، منوچهر، (۱۳۷۱)، **سپه چادرها**، تهران: سعید نو.
- (۲۱) گیدنز، آنتونی (۱۳۸۰)، **فراسوی چپ و راست**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی.
- (۲۲) _____، (الف ۱۳۸۴)، **پیامدهای مدرنیت**، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
- (۲۳) _____، (ب ۱۳۸۴)، **چشم‌اندازهای جهانی**، ترجمه جلال پور، تهران: طرح نو.
- (۲۴) _____، (ب ۱۳۸۵)، **تجدد و تشخیص**، ترجمه جلال پور، تهران: نی.

مقالات و پایان‌نامه

- (۱) بشیریه، حسین، (۱۳۷۸)، **درآمدی بر جامعه‌شناسی تجدد**، مجله نقد و نظر، شماره ۴: ۵۸-۸.
- (۲) سیفاللهی، سیف‌الله و سلیمانی، مهشید، (۱۳۹۵)، «بررسی جامعه‌شناختی چالش‌های سنت‌گرایی و نوگرایی در ایران طی سال‌های ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۸، زنان استان چهارمحال و بختیاری»، فصل‌نامه علمی پژوهشی علوم اجتماعی، شماره ۲۷: ۱۸-۱.
- (۳) مهدوی، داوود و حسیوند، مسعود، (۱۳۹۴)، «تأثیر مدرنیته بر زندگی و کوچ عشایر بختیاری، مطالعه موردی طایفه آسیوند و بابادی»، اولین کنفرانس بین‌المللی علوم جغرافیایی، آباده.
- (۴) بهشتی، جلیل، (۱۳۹۵)، «بازتاب عناصر فرهنگ عامیانه ترک و لر در آثار محمد بهمن بیگی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما سید شاهرخ موسویان، دانشگاه یاسوج.

- (۵) نادرپور، بابک، (۱۳۷۹)، «نگاهی جامعه‌شناختی به ایل قشقایی»، فصل-نامه مطالعات ملی، شماره ۳۲: ۴۱-۷.
- (۶) ثاقب‌فر، احمد، (۱۳۹۲)، «بررسی جامعه‌شناسی «بخارای من ایل من» و «اگر قره قاج نبود»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما دکتر عبدالعلی اویسی کهخا، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- (۷) حسینی، رضا، (۱۳۹۴)، «بررسی فرهنگ عامه ایل قشقایی در آثار محمد بهمن بیگی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما دکتر محمدرضا اکرمی، موسسه آموزش آزاد غیرانتفاعی حافظ شیراز.
- (۸) مصلح‌آبادی فراهانی، (۱۳۹۷)، «چگونگی فرایند تحوّل ارزش‌ها در خانواده بر اساس نظریات آنتونی گیدنز در رمان‌های مهاجرت»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما دکتر عالیه یوسف فام، دانشگاه آزاد تهران مرکزی.
- (۹) فریدزاده، عبدالرضا، (۱۳۸۶)، عناصر و وجود نمایشی در موسیقی: قوم لر و آیین‌هایش، فصل‌نامه هنر و معماری، شماره ۶۷: ۳۷-۴۵.
- (۱۰) وطن‌خواه، زینب و همکاران، (۱۴۰۲)، «بررسی و بازتاب اجتماعیات در شعر معاصر بر پایه غزل‌های حسین منزوی»، فصلنامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، شماره ۲۴: ۱۱۴-۱۴۴.
- (۱۱) یآوری، سیده فاطمه و همکاران، (۱۴۰۰)، «بررسی، تحلیل و مقایسه سرمایه‌های فرهنگی شخصیت‌های زن در داستان‌های جلال آل‌احمد و سیمین دانشور؛ بر اساس نظریه پی‌یر بوردیو»، فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، شماره ۱۷: ۲۸-۴۹.